

МАЩАК Світлана – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та практичної психології, Національний університет «Львівська політехніка», проспект Чорновола, 57, Львів, Україна, індекс 79020 (nikoleom@i.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2342-233X>

КАРАСЬОВА Катерина – бакалавр 4-го курсу кафедри теоретичної та практичної психології, Національний університет «Львівська політехніка», проспект Чорновола, 57, Львів, Україна, індекс 79020 (kkarasova38@gmail.com)

ЗАГАЛЬНОПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ОСІБ З АУТИЗМОМ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. *Мета статті* – на основі теоретичного аналізу поглядів різних авторів на поняття та структуру психоемоційного стану осіб з аутизмом виявити й охарактеризувати в загальнопсихологічному аспекті психоемоційний стан осіб з аутизмом у підприємницькій діяльності.

Методологічну основу дослідження становлять сучасні наукові підходи до вивчення аутизму, зокрема біопсихосоціальна модель, яка розглядає аутизм як комплексну проблему, що охоплює біологічні, психологічні та соціальні аспекти; теорії когнітивно-поведінкової психології пояснюють особливості емоційної регуляції та поведінки осіб з аутизмом, а концепції соціальної адаптації аналізують вплив професійної діяльності на психоемоційний стан.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в контексті зазначеної проблеми визначено особливості психоемоційного стану осіб з аутизмом у загальнопсихологічному аспекті. Зокрема, психоемоційний стан осіб з аутизмом, залучених до підприємницької діяльності, характеризується специфічними особливостями, які можуть стосуватися підвищеної тривожності, стресу або емоційного виснаження через вимоги бізнесу. Водночас підприємницька діяльність може мати позитивний вплив на самооцінку та рівень соціальної адаптації, сприяючи розвитку незалежності та самостійності, за умови надання відповідної підтримки й адаптаційних заходів.

Застосовуючи методи для проведення емпіричного дослідження: адаптований опитувальник рівня комфорту на робочому місці (*Workplace Comfort Questionnaire*), коефіцієнт аутичного спектра (*AQ*), шкалу тривоги Спілбергера (*STAI*), методiku оцінки стресостійкості та соціальної адаптації Холмса та Раге, комунікативний профіль працівника (*Communication Profile for Individuals with Autism, CPIA*), анкетування та інтерв'ю з особами з аутизмом, залученими до підприємницької діяльності, описовий аналіз, кореляційний, статистичний аналіз (критерій Стьюдента), ми проаналізували особливості психоемоційного стану аутистів.

Висновки. Аутизм або РАС – це психоемоційний стан і психічний розлад, що характеризується вродженим дефіцитом соціальної взаємодії та спілкування. Підприємницька діяльність сприяє розвитку соціальних та емоційних навичок осіб з аутизмом, допомагаючи подолати асоціальність, сприяє соціалізації. Участь у трудовій та інших видах діяльності покращує психоемоційний стан осіб з аутизмом, сприяє стресостійкості та саморегуляції. Трудове середовище дає змогу вдосконалити всі аспекти спілкування, зрозуміти емоційні реакції та розвивати життєві навички. Залучення до підприємництва осіб з аутизмом підвищує самооцінку, відчуття досягнення, а тісна взаємодія у професійній групі покращує адаптацію до соціальних норм, створює відчуття безпеки. Своєчасна підтримка психолога та застосування поведінкових кейсів, стратегій сприяє адаптації професійних завдань до потреб осіб з аутизмом, сприяючи їх соціалізації, професійному розвитку та подоланню негативних емоційних станів.

Ключові слова: аутизм, психоемоційний стан, аутичний спектр, емоції, поведінка.

MASHCHAK Svitlana – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Theoretical and Practical Psychology, Lviv Polytechnic National University, 57, V. Chornovola Avenue, Lviv, Ukraine, postal code 79020 (nikoleom@i.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2342-233X>

KARASOVA Kateryna – 4th year bachelor, Department of Theoretical and Practical Psychology, Lviv Polytechnic National University, V. Chornovola Avenue, 57 Lviv, Ukraine, postal code 79020 (kkarasova38@gmail.com)

GENERAL PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE PSYCHO-EMOTIONAL STATE OF PERSONS WITH AUTISM IN ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

Abstract. *The purpose of the article is to identify and characterize the psycho-emotional state of persons with autism in entrepreneurial activity in a general psychological aspect, based on a theoretical analysis of the views of various authors on the concept and structure of the psycho-emotional state of persons with autism.*

The methodological basis of the study is modern scientific approaches to the study of autism, in particular the biopsychosocial model, which considers autism as a complex problem that includes biological, psychological and social aspects; theories of cognitive-behavioral psychology explain the features of emotional regulation and behavior of persons with autism, and the concepts of social adaptation analyze the impact of professional activity on the psycho-emotional state.

The scientific novelty of the study lies in the fact that in the context of the specified problem, the features of the psycho-emotional state of persons with autism in a general psychological aspect are determined. In particular, the psycho-emotional state of individuals with autism involved in entrepreneurial activities is characterized by specific features, which may include increased anxiety, stress, or emotional exhaustion due to the demands of the business. At the same time, entrepreneurial activity can have a positive impact on self-esteem and the level of social adaptation, contributing to the development of independence and self-reliance, provided that appropriate support and adaptation measures are provided.

Using methods for conducting empirical research: adapted Workplace Comfort Questionnaire, Autism Spectrum Quotient (AQ), Spielberger Anxiety Scale (STAI), Holmes and Raghe's stress tolerance and social adaptation assessment method, Communication Profile for Individuals with Autism (CPIA), questionnaires and interviews with individuals with autism involved in entrepreneurial activities, descriptive analysis, correlational, statistical analysis (Student's test), we analyzed the features of the psycho-emotional state of autistic individuals.

Conclusions. *Autism or ASD is a psycho-emotional condition and mental disorder characterized by an innate deficit in social interaction and communication. Entrepreneurship contributes to the development of social and emotional skills of individuals with autism, helping to overcome asociality, and promotes socialization. Participation in work and other activities improves the psycho-emotional state of individuals with autism, promotes stress resistance and self-regulation. The work environment allows you to improve all aspects of communication, understand emotional reactions, and develop life skills. Involving individuals with autism in entrepreneurship increases self-esteem, a sense of achievement, and close interaction in a professional group improves adaptation to social norms, creates a sense of security. Timely support from a psychologist and the use of behavioral cases and strategies helps adapt professional tasks to the needs of individuals with autism, contributing to their socialization and professional development, and overcoming negative emotional states.*

Key words: *autism, psycho-emotional state, autism spectrum, emotions, behavior.*

Постановка проблеми. Емоційний і почуттєвий світ особистості завжди вабив дослідників. Особливо актуальними є наукові дослідження в цій царині в умовах військовий дій в Україні. Коли не тільки зруйновані та спалені жакіттям війни українські землі, а й сплюндровані і зранені людські душі, постійні тригери, що повторюються щоденно, негативно позначаються на емоційній сфері людини. Гостро сприймають ці загрозові чинники особи, які мають деякі відхилення в емоційній сфері, зокрема особи з розладами аутичного спектра.

Слід зауважити, що аутизм як психоемоційний стан є вродженим і є проявом дефіциту соціальної взаємодії та спілкування. РАС, або аутизм, – це стан, який неможливо вилікувати, проте із часом можна адаптувати людину до соціального життя. Тобто це не лише медичний діагноз, але й особливий спосіб сприйняття світу, побудови міжособистісних зв'язків, особливості емоційних реакцій на зовнішні подразники.

З оглядом на це інтеграція осіб з аутизмом у соціальне, професійне середовище життя набуває значної актуальності. Одним з ефективних інструментів такої інтеграції є підприємницька діяльність. Вона не лише забезпечує зайнятість, але й сприяє розвитку емоційної стійкості, саморегуляції та соціальних навичок. Підприємницька діяльність підвищує рівень самозайнятості осіб з аутизмом до 35%, що є вдвічі більше, ніж серед загального населення. Люди з РАС частіше започатковують власні справи в ІТ, дизайні, ремеслах або сфері послуг, де можуть краще контролювати середовище та темп роботи. В Італії функціонує кооператив Auticon Italia, який надає роботу виключно людям з аутизмом і спеціалізується на наданні ІТ-послуг, як-от тестування програмного забезпечення, аналітика даних і кібербезпека. Кожен працівник має підтримку з боку коуча, який допомагає адаптуватися до соціальних і професійних вимог.

Тому важливо проаналізувати загальнопсихологічні аспекти проблеми та вивчити вплив підприємницької діяльності на психоемоційний стан осіб з аутизмом. Здійснений аналіз сприятиме впровадженню поведінкових стратегій у робоче середовище і змінюватиме емоційний світ осіб-аутистів.

Аналіз досліджень. Проблема досліджували низка українських і зарубіжних науковців. Феномен «аутизму» на початку ХХ століття описали Лео Каннер і Ганс Аспергер. Аутизм психологи та психотерапевти розглядають як «спектр із різним ступенем вираженості симптомів», що потребує індивідуального підходу в діагностиці та лікуванні (Nielsen, Frith, 2013, с. 265–167). Сьогодні детально описані критерії діагностики, симптоматика, спектр поведінкових проявів, котрі можуть бути різними залежно від віку, статі, когнітивного рівня розвитку; розроблені різні шкали й опитувальники діагностики аутизму в дітей, підлітків та дорослих (López, Guay, 2014, с. 417–418). Науковці детально вивчили причини виникнення аутизму: порушення харчування й обміну речовин, погана екологія, слабка імунна система дитини, відсутність психологічної близькості з матір'ю – і запропонували метод корекції безглютеновою та безказеїновою дієтами. Тобто комплексно й системно описали цей психологічний аспект проблеми, зазначаючи, що не можна виділити одну головну причину, через яку виникає аутизм, усі вони в тій чи іншій мірі можуть спровокувати появу аутизму (Балухтіна, Кузьмін, Кузьміна, Іванченко, Іванов, 2024, с. 1–9). Також деякі поведінкові прояви РАС є характерними для складної проблемної поведінки: демонстрація агресії, аутоагресії, або є абсолютно безпроблемні аутисти, якими дуже легко керувати та з якими можна домовлятися. Особи з функціональним РАС схильні покладатися на явні сигнали для опису своїх емоцій («мені було сумно через те, що я плакав») і давати неспецифічний опис своїх емоційних переживань (Балухтіна, Кузьмін, Кузьміна, Іванченко, Іванов, 2024, с. 1–9).

Анна Нефф описала дев'ять ознак аутизму в дорослих та їх прояви в різних сферах життя (Нефф, 2021, с. 67–69).

Дослідження зарубіжних дослідників демонструють збереження соціально-комунікативного дефіциту з психіатричними та поведінковими розладами (Moseley, Hall, 2020, с. 457–474). Науковці вважають, що, хоч це і психічний розлад, але невелика кількість дорослих з аутизмом можуть жити самостійно, одружуватися, вчитися в коледжі, працювати чи встановлювати велике коло друзів, тобто є тенденція до деякого покращення соціального функціонування, а також зниження виразності симптомів аутизму в міру дорослішання людини (Jones, Harwood, 2009, с. 46–759).

Особливості психоемоційного розвитку можуть значно відрізнятися серед різних осіб, адже спектр аутизму дуже широкий, а підтримка й адаптація навколишнього середовища відіграють важливу роль у покращенні якості їх життя. З огляду на це існує потреба в дослідженнях у цій царині, особливо в дослідженні загальнопсихологічних аспектів особливостей психоемоційної сфери осіб-аутистів в умовах підприємницької діяльності.

Мета – здійснити загальнопсихологічний аналіз особливостей психоемоційного стану осіб з аутизмом у сфері підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Аутизм, або розлад аутичного спектра (РАС), охоплює широкий діапазон особливостей, які впливають на спілкування, соціальну взаємодію, інтереси та поведінкові шаблони. Часто люди з аутизмом мають труднощі з адаптацією до змін, підвищену чутливість до сенсорних подразників і потребують структурованого середовища для ефективної діяльності. За критерієм мотиваційної структури існують різні її прояви: мотивація, яка дає змогу досить легко залучити людину з аутизмом до діяльності; а також ізольована та мотиваційно недосяжна для суспільства.

За критерієм прояву поведінки, пов'язаної із сенсорними відчуттями, розрізняють осіб, які уникають сенсорної стимуляції, та тих, що постійно її шукають. За критерієм прояву моторних проявів також існують значні розбіжності в моторних проявах.

Основні види аутичного спектра: синдром Аспергера, класичний аутизм, або синдром Каннера, ретт-синдром, атиповий аутизм, дезінтегративний. Синдром Аспергера – це розлад, що характеризується труднощами в соціальній взаємодії та обмеженим, повторюваним набором інтересів і поведінки. Особи із цим синдромом зазвичай мають нормальний або високий інтелект і хороші мовні здібності, але можуть мати проблеми з невербальним спілкуванням та розумінням соціальних сигналів, як-от контакт очей. Класичний аутизм, або синдром Каннера, є однією з найвідоміших форм аутизму й характеризується значними труднощами в соціальній взаємодії, комунікації та обмеженими, повторюваними моделями поведінки. Ретт-синдром – це генетичний розлад, який раніше вважався частиною аутичного спектра, але тепер виділений в окремий діагноз. Він характеризується нормальним розвитком на ранніх етапах життя, після чого відбувається регресія навичок, зокрема втрата мовлення та моторних здібностей. Ретт-синдром істотно обмежує здатність до самостійного життя, і люди із цим розладом зазвичай потребують постійної підтримки. Атиповий аутизм діагностується, коли симптоми не повністю відповідають критеріям класичного аутизму або синдрому Аспергера, можуть проявлятися пізніше в житті або мати менш виражений характер.

Дезінтегративний розлад дитинства (розлад Хеллера) – це рідкісний розлад, що характеризується нормальним розвитком дитини до 2–4 років, після чого відбувається значна втрата навичок у кількох сферах, а основними симптомами є раптова втрата мовлення, соціальних навичок і контролю над тілом, що часто супроводжується змінами в поведінці та настрої (Тимофєєва, 2019, с. 45–55).

Отже, розлади аутичного спектра можуть істотно обмежити здатність людини здійснювати повсякденну діяльність, брати участь у житті суспільства, негативно впливають на освітні й соціальні досягнення людини.

Слід зауважити, що підприємницька діяльність дає змогу особам з аутизмом вийти за межі ізоляції, подолати асоціальність і набути важливих життєвих навичок. Робота в групі стимулює розвиток комунікативних здібностей, допомагає краще розуміти емоції інших і власні реакції, формує навички самоконтролю (Попович, 2023, с. 9–16). Також варто зазначити, що адаптація до робочого середовища передбачає терпимість і розуміння з боку колективу. Емоційні реакції осіб з аутизмом можуть сприйматися неоднозначно, тому важливо навчати співробітників та керівництво роботі з різноманітними людьми. Успішна комунікація між працівником з аутизмом і керівником, помічником сприяє створенню безпечного та підтримуючого середовища.

Однією з ефективних стратегій підтримки осіб з аутизмом у робочому середовищі є не лише надання порад і психологічної підтримки, але й упровадження практичних поведінкових методів (Тимофєєва, 2019, с. 45–55).

Приклад такого підходу був упроваджений у німецькій компанії, що надає робочі місця для осіб із психічними та фізичними розладами. Вони використовували систему нагород і дисциплінарних заходів, схожу на метод «батого і пряника». Метод наочно продемонстрував, як довготривале використання подібних практичних підходів може покращити поведінкову стійкість і допомогти особам з аутизмом адаптуватися до робочого середовища. Такі психологічні підходи сприяють розвитку саморегуляції, зменшенню тривожності й покращенню взаємодії в групі. Крім того, для керівників важливо усвідомлювати, що підтримка – це не лише про інструкції, але й про співпереживання, довіру та розуміння (Шевченко, 2020, с. 5–7).

Особи з аутизмом мають специфічні психоемоційні особливості, які характеризуються відмінностями у сприйнятті світу, емоційній регуляції та соціальній взаємодії. Вони часто стикаються з труднощами в розумінні невербальних сигналів, як-от жести та міміка, а також

соціальних норм, що може ускладнювати комунікацію з іншими людьми. Дорослі «люди дощу» під час комунікації не дивляться в обличчя співрозмовнику, мають неемоційну мову, яка нагадує автовідповідач, можуть без причини й недоречно сміятися. Можуть страждати від незрозумілих нападів паніки, гніву, злості, інколи виконують агресивні дії, спрямовані проти самого себе; мають високу сенсорну чутливість: напади паніки через різкі та гучні звуки, яскраве світло тощо.

Інтерес до соціальної взаємодії може бути знижений або вибірковий, коли контакт виявляється лише в певних ситуаціях або з обмеженим колом осіб. Крім того, існують труднощі у вираженні та розумінні як власних емоцій, так і емоцій інших людей. Це часто поєднується з підвищеною або зниженою чутливістю до сенсорних подразників, як-от звуки, світло або дотики, що може викликати тривожність або навіть паніку. Також зустрічається емоційна ригідність, коли адаптація до нових ситуацій або змін викликає стрес чи агресію. Спеціальні інтереси або інтенсивне захоплення певною темою можуть займати значну частину часу та бути джерелом радості й самовираження. Часто зустрічаються стереотипні рухи або повторювані дії, які виконують функцію самозаспокоєння, а також проблеми з поведінковою гнучкістю, що проявляються в необхідності дотримання певних ритуалів чи розпорядку. Труднощі з адаптацією до змін можуть супроводжуватися емоційними вибухами або іншими поведінковими реакціями.

Хоча раніше вважалося, що особи з аутизмом не здатні до емпатії, сучасні дослідження свідчать про те, що вони можуть глибоко відчувати емоції, але мають труднощі з їх вираженням або інтерпретацією. Іноді це супроводжується сильною емоційною реакцією на біль або радість інших, проте ця реакція не завжди проявляється звичним чином. Особливості психоемоційного розвитку можуть значно відрізнятися серед різних осіб, адже спектр аутизму дуже широкий, а підтримка й адаптація навколишнього середовища відіграють важливу роль у покращенні їхньої якості життя.

Як зазначають західні фахівці, людям з аутизмом часто важко розпізнавати емоції, вираз обличчя й інші емоційні сигнали, наприклад тон голосу та мову тіла; проявляти й управляти своїми емоціями, розуміти емоції інших людей і реагувати на них – їм може не вистачати або здається, що їм не вистачає співчуття до інших.

Практика свідчить, що особи з розладами аутичного спектра (РАС), залучені до діяльності соціальних підприємств, демонструють вищий рівень соціальної інтеграції та поступово набувають впевненості для виходу за межі цих захищених середовищ. У зазначених підприємствах працівникам створюються умови для якісного дозвілля протягом робочого дня. Вони мають можливість брати участь у заняттях з танців, арттерапії, співу, відвідувати книжковий клуб або займатися садівництвом. Це не лише сприяє формуванню спільноти однодумців, але й допомагає краще усвідомлювати власні та чужі емоційні стани.

Працівники, з якими було впроваджено систему позитивного підкріплення (батога і пряника), охоче долучаються до занять, які сприяють розвитку емоційного самоконтролю, зокрема співу. Згідно зі спостереженнями вихователів, це позитивно вплинуло на їхню здатність спокійніше реагувати на різкі звуки та загалом легше переносити емоційне навантаження.

Одним із важливих чинників є добровільність участі в хобі, що дає змогу особам з РАС самостійно приймати рішення та нести відповідальність за власний вибір. Це, зі свого боку, позитивно впливає на розвиток емоційного інтелекту, який у багатьох осіб з аутизмом може перебувати на рівні дитячого.

Для забезпечення психологічного комфорту працівників у взаємодії з особами-аутистами на підприємствах залучають команду спеціалістів: психотерапевтів, арттерапевтів, ерготерапевтів, соціальних працівників, вихователів, медичних працівників, які спеціалізуються на підтримці людей з особливими освітніми потребами в процесі трудової діяльності, а також організовують дозвілля та соціальні активності, спрямовані на емоційний розвиток та інтеграцію у соціум. Інтеграція осіб з аутизмом у підприємницьку діяльність може стати потужним інструментом для їх соціальної адаптації. Успішна адаптація потребує не лише участі особи з аутизмом, але й відповідної підготовки соціального оточення. Робоче середовище, де панує підтримка, довіра та чітка структура, здатне покращити якість життя людей з аутизмом, розвинути їхні емоційні та соціальні навички й відкрити для них нові горизонти реалізації (Гурова, 2023, с. 240–242).

Базою дослідження є соціальна компанія Lebenshilfe, вибірку дослідження становили 53 працівники з діагностованими розладами аутичного спектра віком від 17 до 50 років. Використання поведінкових стратегій допомагає адаптувати робочі завдання до потреб осіб з аутизмом, сприяючи їх соціалізації та професійному розвитку.

Дослідження демонструє, що більшість респондентів (77,36%) мають нормальний рівень аутичного спектра, що свідчить про помірні труднощі в соціальній взаємодії. Водночас 22,64% мають середній або високий рівень аутизму, що впливає на їхню адаптацію в середовищі підприємств.

Кореляційний аналіз вказує на сильний зв'язок між «навичками спілкування» та «комунікацією», що підкреслює важливість комунікативних умінь. Менший зв'язок з «увагою до деталей» свідчить про її значущість для конкретних завдань, але не загального рівня адаптації.

Більшість респондентів (64,15%) мають низьку стресостійкість, що потребує створення підтримуючих стратегій на робочому місці. Жінки виявляють вищу вразливість до стресу порівняно з чоловіками. Рівень тривожності за шкалою Спілбергера також високий, що ускладнює адаптацію до змін і колективної роботи.

Більшість працівників (86,79%) почуваються комфортно на робочому місці, однак є потреба в поліпшенні умов. Низький рівень комунікативних навичок (45% респондентів) підкреслює важливість розвитку цих здібностей для інтеграції в команду.

Проведений аналіз демонструє значущість досліджених факторів для психоемоційного стану осіб з аутизмом. Для їхньої успішної адаптації необхідно створити підтримуюче середовище, розвивати комунікаційні навички, знижувати рівень стресу та тривожності, а також покращувати комфорт на робочому місці за допомогою спеціальних програм і тренінгів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Аутизм, або РАС, – це психоемоційний стан та психічний розлад, що характеризується вродженим ф всебічним дефіцитом соціальної взаємодії та спілкування. Підприємницька діяльність сприяє розвитку соціальних та емоційних навичок осіб з аутизмом, допомагаючи подолати асоціальність і покращити адаптацію до суспільства. Участь у трудовій та інших видах діяльності покращує психоемоційний стан осіб з аутизмом, сприяє формуванню стресостійкості й саморегуляції. Робоче середовище дає змогу вдосконалити всі аспекти спілкування, зрозуміти емоційні реакції та розвивати життєві навички – планування, прийняття рішень. Залучення до підприємництва осіб з аутизмом підвищує самооцінку, відчуття досягнення, а тісна взаємодія у професійній групі покращує адаптацію до соціальних норм, створює відчуття безпеки.

Своєчасна підтримка психолога та застосування поведінкових кейсів і стратегій сприяють адаптації професійних завдань до потреб осіб з аутизмом, полегшуючи їхню соціалізацію та професійний розвиток.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у проведенні емпіричного дослідження особливостей впливу підприємництва на осіб з аутизмом і розробці програм допомоги особам із розладами аутичного спектра до ефективної соціалізації в соціальному, особистому, професійному життєтворенні та самореалізації.

Література

- Балухтіна О. М., Кузьмін В. В., Кузьміна М. О., Іванченко А. В., Іванов Є. Р. Система соціальної роботи із сім'ями, які виховують дітей із розладами аутистичного спектру. *Науковий часопис українського державного університету імені М. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць*. 2024. Вип. 97. С. 1–9.
- Гурова І. О. Розвиток професійних навичок у осіб з РАС: соціальні підприємства як платформа для інтеграції. *Вісник Київського університету*. 2023. № 2. 285 с.
- Нефф А. 9 найбільших ознак аутизму в дорослому віці: на що варто звернути увагу. URL: <https://www.rbc.ua/rus/stylar/9-naybilshih-oznak-autizmu-doroslomu-vitsi-1722722312.html>.
- Попович І. В. Вольова саморегуляція як фактор психоемоційної стійкості осіб з аутизмом. *Фізичне виховання та спорт*. 2023. Вип. 52. 180 с.
- Тимофєєва М. Ю. Психоемоційні особливості осіб з аутизмом у контексті соціальної зайнятості. *Вісник спеціальної психології та педагогіки*. 2019. № 2. С. 45–55.
- Шевченко Л. В. Психолого-педагогічні умови успішної адаптації осіб з аутизмом до підприємницької діяльності. *Вісник спеціальної освіти*. 2022. № 3. 241 с.

- Nielsen J.A., Frith U. The role of social cognition in the development of autism spectrum disorder. *International Review of Psychiatry*, 2013. Vol. 25 (3), pp. 265–273.
- Moseley M., Hall R. Entrepreneurial Intention and Autism: The Role of Psychosocial Factors. *Journal of Small Business Management*, 2020. Vol. 58 (3), pp. 457–474.
- Jones, R.S.P., Harwood R. The psychological well-being of adolescents with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2009. Vol. 3 (4), pp. 746–759.

References

- Balukhtina, O.M., Kuzmin, V.V., Kuzmina, M.O., Ivanchenko, A.V., & Ivanov, Ye.R. (2024). Systema sotsialnoi roboty iz simiamy, yaki vykhovuiut ditei iz rozladamy autystychnoho spektru [The system of social work with families raising children with autism spectrum disorders] *Naukovyi chasopys ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni M. Drahomanova. Seriya 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektivy. Zbirnyk naukovykh prats*, 97, 1–9 [in Ukrainian].
- Hurova, I.O. (2023). Rozvytok profesiinykh navychok u osib z RAS: sotsialni pidpriemstva yak platforma dlia intehratsii [Developing professional skills in people with ASD: social enterprises as a platform for integration] *Visnyk Kyivskoho universytetu*, 2, 28 [in Ukrainian].
- Neff, A. (2024). 9 naibilshykh oznak autyzmu v dorolomu vitsi: na shcho varto zvernuty uvahu [9 Biggest Signs of Autism in Adults: What to Look Out For]. Retrieved from: <https://www.rbc.ua/rus/stylar/9-naybilshih-oznak-autizmu-doroslomu-vitsi-1722722312.html> [in Ukrainian].
- Popovych, I.V. (2023). Volova samorehuliatsiia yak faktor psykhoemotsiinoi stiikosti osib z autyzmom [Voluntary self-regulation as a factor of psychoemotional resilience of individuals with autism]. *Fizychne vykhovannia ta sport*, 180 p. [in Ukrainian].
- Tymofieieva, M.Yu. (2019). Psykhoemotsiini osoblyvosti osib z autyzmom u konteksti sotsialnoi zainiatosti [Psychoemotional characteristics of persons with autism in the context of social employment]. *Visnyk spetsialnoi psykholohii ta pedahohiky*, 2, 45–55 [in Ukrainian].
- Shevchenko, L.V. (2022). Psykholoho-pedahohichni umovy uspishnoi adaptatsii osib z autyzmom do pidpriiemnytskoi diialnosti [Psychological and pedagogical conditions for successful adaptation of individuals with autism to entrepreneurial activity]. *Visnyk spetsialnoi osvity*, 3, 241 [in Ukrainian].
- Nielsen, J.A., & Frith, U. (2013). The role of social cognition in the development of autism spectrum disorder. *International Review of Psychiatry*, 25 (3), 265–273 [in English].
- Moseley, M., & Hall, R. (2020). Entrepreneurial Intention and Autism: The Role of Psychosocial Factors. *Journal of Small Business Management*, 58 (3), 457–474 [in English].
- Jones, R.S.P., & Harwood R. (2009). The psychological well-being of adolescents with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 3 (4), 746–759 [in English].